

AFYONKARAHİSAR'DA TEPME KEÇEDEN ÜRETİLEN CAMİ KAPI PERDELERİ

Ülkü KÜÇÜKKURT*

ÖZ

Afyonkarahisar, Anadolu'da keçe üretimi yapılan merkezler arasında yer almaktadır. Geleneksel tepme keçe atölyelerinde ustalar yaygı, seccade, perde, kepenek, heybe, çeşitli başlıklar, sanayi keçeleri gibi ürünler yapmaktadır. Afyonkarahisar'ın kışları soğuk ve kar yağışlı geçen sert iklimi keçe ürünlerinin kullanımını yaygınlaştırmıştır. Yalıtım amacıyla evlerin pencerelerine, camilerin kapılarına asılan keçe perdeler günümüzde bazı camilerde kullanılmaktadır. Yerli yünden yapılan keçe perdelerin esnememesi ve daha dayanıklı olması için kenarları deri ile çevrelenmektedir. Keçe ustası ve saraç ustası keçe perdeyi iş bölümü yaparak üretmektedir. Saraçlama işleminde genellikle dana derisi, keçi derisi kullanılmıştır. Keçe perdeler desenli ya da desensiz üretilebilir. Cami kapılarına takılan keçe perdeler genellikle deri üzerine "Allah", "Muhammed" isimleri baskı ya da işleme olarak yazılmaktadır. Özellikle şer'iyeye sicilleri gibi tarihi kaynaklarda keçe perdelerinin kayıtlarına rastlanmaktadır. Araştırmanın konusu "Afyonkarahisar'da Tepme Keçeden Üretilen Cami Kapı Perdeleri" olarak belirlenmiştir. Keçe kapı perdelerinin kullanımı gün geçtikçe azalmakta, yerini sentetik malzemeden üretilmiş perdeler bırakmaktadır. Bu nedenle keçe perdelerin özelliklerinin tespiti önemlidir. Keçe perdelerin hangi ustalar tarafından üretildiği, üretiminde kullanılan hammaddeler, üretim teknikleri, ebatları, süsleme özellikleri ve elde edilen bilgilerin yazılı kaynak haline getirilmesi araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Araştırmada literatür taraması ve alan araştırması yapılmış, konu ile ilgili ustalarla görüşülerek bilgi alınmıştır. Sonuç kısmında, elde edilen veriler değerlendirilerek, keçe perdelerin üretiminin sürdürülmesi için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Afyonkarahisar, Tepme Keçe, Keçe Perde, Keçe Ustası, Saraçlı.

* Doç. Dr. - Afyon Kocatepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü
e-posta: ukurt@aku.edu.tr / ORCID: 0000-0001-8140-5357
Makale Türü: Araştırma makalesi / DOI: <https://doi.org/10.32704/akmbaris.2023.180>
Makale Gönderim Tarihi: 30.04.2022 / Makale Kabul Tarihi: 26.12.2022

ABSTRACT

MOSQUE DOOR CURTAINS MANUFACTURED FROM KICKING FELT IN AFYONKARAHİSAR

Afyonkarahisar is among the centers of felt production in Anatolia. Craftsmen produce products such as rugs, prayer rugs, curtains, kepenek (a turkish felt cape used by shepherds in Turkey), saddlebags, various headgear, and industrial felts in traditional recoil felt workshops. The harsh climate of Afyonkarahisar, which has cold and snowy winters, has made the use of felt products widespread. Felt curtains hung on the windows of houses and doors of mosques for insulation purposes are used in some mosques today. The edges of the felt curtains made of domestic wool are surrounded by leather so that they do not stretch and are more durable. Felt master and leather master produce felt curtains by division of labor. In the saddling process, calf skin and goat skin are used generally. Felt curtains can be produced with or without patterns. The names of "Allah" and "Muhammad" are written on the felt curtains attached to the doors of the mosques, on leather usually. Especially in historical sources such as şer'iyye registers, records of felt curtains are found. The subject of the research was determined as "Mosque Door Curtains Produced from kicking felt in Afyonkarahisar". The use of felt door curtains is decreasing day by day and they are being replaced by curtains made of synthetic material. For this reason, it is important to determine the properties of felt curtains. The purpose of the research is to make the felt curtains produced by the masters, the raw materials used in their production, the production techniques, sizes, decoration features and the information obtained into a written source. In the research, literature review and field research were carried out, and information was obtained by interviewing the masters related to the subject. In the conclusion suggestions were made to continue the production of felt curtains by evaluating the data obtained.

Keywords: *Afyonkarahisar, Kicking Felt, Felt Curtain, Felt Master, Saddler.*

1. GİRİŞ

Afyonkarahisar, Anadolu'da keçe üretilen merkezler arasında yer almaktadır. Geleneksel tepme keçe atölyelerinde ustalar yaygı, seccade, perde, kepenek, heybe, çeşitli başlıklar, sanayi keçeleri gibi ürünler yapmaktadır. Keçe, yün lifinin sürtünme, alkali ortam gibi dış etkenlerle örtü hücrelerinin birbirine kenetlenmesiyle oluşmaktadır. Keçe ürünlerinin yalıtım özelliği bulunmaktadır. Afyonkarahisar'ın kışları soğuk ve kar yağışlı geçen sert iklimi keçe ürünlerinin kullanım alanını yaygınlaştırmaktadır. Özellikle Ekim, Kasım aylarında camilerin giriş kapılarına soğuğu kesmek için asılan kapı perdeleri, Nisan, Mayıs aylarında havaların ısınması ile kaldırılmaktadır.

Topbaş ve Seyirci kapı, pencere keçelerini; tepme keçenin saraçlanarak soğuşun içeri girmesini engellemek için kapı ve pencerelerin, içine ya da dışına asılan kalın keçeler olarak tanımlamıştır¹. Yalçınkaya "Çadır, cami, konut gibi meskenlerin ısı yalıtımı için kapılara takılan nakışlı ve nakışsız keçeler" olarak tanımlamıştır² (Fotoğraf 1-2).

1 Musa Seyirci ve Ahmet Topbaş, "Anadolu'da Keçecilik", *Erdem* 30. Sayı 30 (1999), s. 596.

2 Gülenay Yalçınkaya, Keçeye Ter Düştü, *Halk Plastik Sanatlarından Keçecilik ve Afyonkarahisar'da Yansıması*, Uşak: Elik Yayınları, 2009, s. 37.

Fotoğraf 1: Emirdağ Topak ev ve keçe kapısı (Küçükkurt Arşivi, Afyonkarahisar, 2019).

Fotoğraf 2: Yaşar Kocataş'ın yapmış olduğu Emirdağ Çarşı Camisi kadınlar bölümü keçe kapı perdesi (Küçükkurt Arşivi, Afyonkarahisar, 2022).

Osmanlılar zamanında parlak dönemini yaşamış olan deri ürünleri saray atölyelerinde üretilmiş, profesyonel işlemeciler tarafından süslenmiştir. Bu ürünler arasında kapı perdeleri yer almaktadır. 19. yüzyıla gelindiğinde işleme sanatının güzel örnekleri arasında kapı perdeleri bulunmaktadır.³

Keçe ustası ve saraç ustası keçe perdeyi iş bölümü yaparak üretmektedir. Afyonkarahisar önemli keçe üretim merkezleri içinde yer almaktadır. Zaman içinde usta sayısında azalma meydana gelse de günümüzde Afyonkarahisar'da 7 atölye çalışmaktadır. 2015 yılı Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı UNESCO tarafından keçe alanında “Yaşayan İnsan Hazinesi Temsilcisi” seçilen Ahmet Yaşar Kocataş'ın atölyesi de Afyonkarahisar'da bulunmaktadır (Fotoğraf 3). Afyonkarahisar'da büyük ve küçükbaş hayvancılığın yaygın olması deri ürünlerinin çeşidini artırmış, deri işiyle uğraşan ustalar

3 Emine Odabaşı, “Deri Üzerine Yapılan Nakış Tekniklerinin İncelenmesi ve Endüstriyel Nakış Uygulamaları”, Sanatta Yeterlik Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, 2020, s. 1, s. 54.

için gelir sağlamıştır. 1671 tarihinde Afyonkarahisar'ı ziyaret eden Evliya Çelebi seyahatnamesinde Afyonkarahisar'ın saraçhanesinin fevkalade olduğunu, köselelerinin mazılı, gönlerinin değirmenden pamuk gibi çıktığını, 100 dükkân tabakhanenin Mevlevihane yakınlarında derenin iki yanında bulunduğunu belirtmiştir.⁴ 1692 numaralı 1838 yılı Afyonkarahisar Nüfus Defteri'nde keçeci 59 kişi, debbağ (Derici) 39 kişi, saraç işi ile uğraşan 29 kişi kayıtlıdır.⁵ 1930'lu yıllarda deriden yemeni üreten usta sayısı 200'ün üzerindedir.⁶

Fotoğraf 3: Ahmet Yaşar Kocataş (Küçükkurt Arşivi, Afyonkarahisar, 2022).

Osmanlı döneminde yaygın kullanılan kapı, pencere keçeleri şer'iyye sicillerinde kayıtlıdır.⁷ Örneğin; 1748 tarihli Afyonkarahisar şer'iyye sicilinde bulunan 45 numaralı belgede "1 adet kapı perdesi"⁸, 1861 yılına ait Afyonkarahisar Şer'iyye Sicili'nin 45 numaralı belgesinde 1 adet "Köhne (Eski) keçe perdesi", 109 numaralı belgede 2 adet "Müsta'mel (Kullanılmış) kapı perdesi", 114 numaralı belgede 2 adet "Kapı perdesi" yer almaktadır.⁹

El sanatları masal, hikâye, şiir gibi edebiyata konu olmuştur. Aşık Aslı Bacı Münevver Tolun bir şiirinde keçe ürünlere ve keçe saraçlı perdeye değinmiştir:

Kapıda saraçla işlenmiş perde,
Kilim desenlisi yayılır yerde
Çobanda kepenek, otağda derde,
Devadır bahar, yaz, karda keçe var.¹⁰

4 Hasan Özpinar, *Tarih Boyunca Seyyahların Gözünden Afyonkarahisar*. Afyonkarahisar: Afyonkarahisar İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2019, s. 12.

5 Kadir Kargı, *Afyonkarahisar Merkez Kazası Nüfus Defteri (1838-1839)*, Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Belediyesi Yayınları, 2018, s. 42.

6 Ahmet Topbaş, "Afyonkarahisar Yemenciliği", 2. *Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 3-4 Mayıs 1991, Afyon Belediyesi Yayınları, s.13.

7 Musa Seyirci ve Ahmet Topbaş, "Anadolu'da Keçecilik", *Erdem*, 30. Sayı 30 (1999), s. 596.

8 Yusuf Akpınar, "(1748-1749 m. / 1161-1162 h.) Tarih ve 545 Numaralı Karahisar-ı Sahip (Afyonkarahisar) Şer'iyye Sicili", Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 2015, s. 110.

9 Leyla Sarıyüce, "587 No'lu Afyonkarahisar Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi", Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, 2009, s. 73, 196, 211.

10 Musa Seyirci ve Ahmet Topbaş, "Edebiyatımızda Keçe", *Halk Kültürü* (1984), s. 117.

MATERYAL VE METOT

Araştırmada, Afyonkarahisar’da keçeden üretilen cami kapı perdeleri incelenmiştir. Araştırmada, tespit edilen örneklerinin incelenerek, elde edilen verilerin yazılı kaynak haline getirilmesi amaçlanmıştır. Bildirinin başlığı “Afyonkarahisar’da Tepme keçeden üretilen cami kapı perdeleri” olarak belirlenmiş ve Afyonkarahisar atölyelerinde üretilen tepme keçe cami kapı perdeleri olarak sınırlandırılmıştır. Araştırmada alan araştırması ve literatür taraması yöntemi kullanılmış, keçe ve deri ustalarıyla sözlü görüşmeler yapılmıştır. Ulaşılan örneklerin boyutu, malzeme özellikleri tespit edilmiş, perdelerin yüzeyine uygulanan şekiller ve süslemeler açısından incelenmiştir. Araştırma 2018 ve 2022 tarihleri arasında yapılmış, 9 örnek tespit edilmiş ve bu örneklerin bilgisine araştırmada yer verilmiştir. Sonuç bölümünde, tepme keçeden üretilen cami kapı perdelerinin üretilmesi, korunması, saklanması ve onarımının yapılması için önerilerde bulunulmuştur.

3. BULGULAR

3.1. Afyonkarahisar’da Keçe Kapı Perdelerinin Üretimi

Yün lifinin yaylanması, biçim alma yeteneği, dayanıklı olması, keçeleşmesi ve nem çekme özelliği değerini artırmaktadır. Keçeleşme işlemi sıcaklık, nemli ortam ve mekanik hareketlerle olmaktadır. Bu şartlar sağlandığında yün lifi boyundan ve eninden çekerek kısalmakta, yünün örtü hücreleri geriye kıvrılarak birbirine düğümlenmektedir.¹¹Keçeleşme yeteneği yüksek olan ve topaklanmaya karşı Yeni Zelanda merinos yününe göre daha dirençli kuzu yünü, kapı perdelerinin yapımında ustalar tarafından tercih edilmektedir. Yeni Zelanda merinos yünü, yerli yüne göre daha ince ve yumuşaktır. Cami perdeleri çok sık açılıp kapatılması nedeniyle daha çabuk deforme olmaktadır.¹²

Afyonkarahisar’da Dağlıç, Kıvrıcık, Tahirova, Sakız ve Karaman koyun ırkları yetiştirilmektedir. Perdelerin üretiminde genellikle Karaman kuzu yünü ve Dağlıç kuzu yünü kullanılmaktadır. Kuzuların ilk kırkım yünü ince ve daha temiz olması nedeniyle keçe perdelerin yapımında tercih edilmektedir.¹³Nisan, temmuz aylarında kırılan kuzu yünleri yıkandıktan sonra keçe atölyelerine getirilmektedir. Atölyede kalitelerine ve renklerine göre ayrılan yünler tartılmaktadır. Tartım işleminden sonra kuzu yünleri harman hallaç makinesinde kabartılmaktadır.¹⁴ Perdenin takılacağı kapı ölçüsüne göre ebatları belirlenmektedir. Soğuğun içeriye girmesini engellemek için kapının en ve boy uzunluğuna 20 cm eklenmektedir. Yerli yünün %40-%50 oranında çekmesi de göz önüne alınarak ölçü tespit edilmektedir. Büyük kapı perdeleri tek parça üretilirken büyük kapı perdeleri iki parça olarak üretilmekte ve birbirine basit dikişle tutturularak deri ile birleştirilmektedir.¹⁵

Ebatları belirlenen perde için hasıra yün saçılmaktadır. Perdeye desen konulacaksa hasırın üzerine yarı keçeleşmiş kumaşın kesilmesiyle oluşturulmuş şeritlere usta tarafından verilen şekiller yerleştirilmektedir. Şekillerin üstüne yün saçılarak örtülmektedir. Saçılan yün hafif ıslatıldıktan sonra dürülüp tepilmektedir. Birinci tepme işleminden sonra hasır açılıp keçenin kenarlarının düzgün olması için kapaklama işlemi yapılmaktadır. Sabunlu suyla tekrar ıslatılan ürün istenilen sıkılaşıma sağlanana kadar tepilmektedir. Tepme işlemi tamamlanan keçe ürüne buhar verilerek pişirme işlemi yapılmakta, yıkanıp, dürülerek suyunun süzülmesi sağlanmaktadır (Fotoğraf 4).

11 Ülkü Küçük Kurt ve Naile Rengin Oyman, *Afyonkarahisar’da Keçe Üretimi ve Keçe Atölyeleri*, Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Belediyesi Yayınları, 2019, s. 77.

12 Ahmet Yaşar Kocataş, sözlü görüşme, 2022.

13 Kocataş, sözlü görüşme, 2020.

14 Cavidan Başar Ergenekon, *Tepme Keçelerin Tarihi Gelişimi Renk Desen Teknik ve Kullanım Özellikleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999 s. 63

15 İsmail Erkuş, sözlü görüşme, 2022.

Fotoğraf 4: Yaşar Kocataş'ın yapmış olduğu saraçlanmak üzere deri ustasına gidecek Kurra Camisi kapı perdesi (Yalçınkaya Arşivi, Afyonkarahisar, 2009).

Perdelerin dayanıklılığını artırmak için çevresi deriyle çevrelenmektedir. Bazı keçe ürünlerinin dayanıklılığını artırmak ve süslemek için deri ile çevreleme işlemi Pazırık Kurganı buluntularında tespit edilmiştir. Pazırık 1. Kurgan'dan çıkan eşyalar arasında, MÖ. 5. yüzyıla tarihlendirilen 120cm uzunluğunda ve 60 cm genişliğinde olan ince kırmızı keçeden yapılmış eğer örtüsünün kenarları, deri şeritlerle süslenmiştir.¹⁶

Afyonkarahisar'da kullanılan deri ürünleri ve terimleri arasında meşin, elvan, liso, vaketa, telatin, sahtiyan, gön, kösele bulunmaktadır. Koyundan; glase, meşin, zığ, keçiden; sahtiyan (Yağlısı), ovalak (Yağsız), alafi, filikten; elvan, meşin, zığ, sahtiyan, tiftik keçisinden; glase ve sahtiyan, inek derisinden; vaketa, danadan ve buzağıdan; glase, oskar, sığırdan; oskar, vakile, liso, kösele, öküzden ve sığırdan; telatin, mandadan (Camız); gön ve kösele yapılmıştır. Adı geçen deriler, Afyonkarahisar tabakhanelerinde üretildiği gibi Akşehir, Denizli, Gönen, Balıkesir, İstanbul, Uşak tabakhanelerinden getirilmekteydi.¹⁷ Günümüzde işlenmiş, kullanıma hazır halde olan deriler Konya, Isparta-Yalvaç ve Uşak'ta bulunan tabakhanelerden alınmaktadır. Afyonkarahisar'da deri işleyen kişilere sayacı, saraç, deri ustası denilmektedir.¹⁸ Keçe ustaları tarafından hazırlanan keçe kapı perdeleri deri ustalarına gönderilmektedir. Deri ustası öncelikle büyük kapılar için iki parça hazırlanan keçeleri birbirine hafif dikişle birleştirmekte, daha sonra keçenin bu kısmına ve kenarlarına deri dikmektedir (Fotoğraf 5). Kenarları deri ile çevrelenen perdenin ortasına, alt ve üstüne geçirilen derinin iç kısmında boşluk oluşturulmaktadır. Perdenin üstünde, ortasında ve altında bulunan boşluklara çam ağacından yapılmış kütükler geçirilmektedir. Reçine

16 Neriman Görgünay Kırzioğlu, *Altaylar'dan Tunaboyu'na Türk Dünyası'nda Ortak Motifler*. Ankara: Türksoy Yayınları, 1995, s. 20.

17 Ahmet Topbaş, "Afyonkarahisar Yemenciliği", 2. *Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 3-4 Mayıs 1991, Afyon Belediyesi Yayınları, s.17.

18 Ahmet Yaşar Kocataş, sözlü görüşme, 2022.

kokusu güve zararlısını keçeden uzak tutmakta, güvelenmeyi geciktirmektedir. Bu nedenle çam ağacı kütüğü kullanılmaktadır (Fotoğraf 6). Kütükler perdenin düzgün durmasını, kenarlarının kıvrılmamasını sağlamaktadır. Perdenin ortasından geçirilen kütük iki parçadır. Bu özellik perdenin rahat açılmasını sağlamaktadır. Üst ve alt kütük tek parçadır.

Fotoğraf 5: Keçe ve derinin birleştirme dikişi (Küçükkurt Arşivi, Afyonkarahisar, 2022).

Fotoğraf 6: Perdenin çam kütüğünden ağırlığı (Küçükkurt Arşivi, Afyonkarahisar, 2022).

Deri kısmına uygulanan yazılarla süslenen kapı perdelerinde baskı, boyama ve dival işi işleme tekniği kullanılmaktadır. Genellikle ceylan derisi, oğlak derisi üzerine baskı tekniği kullanılarak yazılar uygulanmaktadır. Deriye uygulanan dival işinde daha çok ince deriler tercih edilmektedir. Deri üzerine desen ve yazılar sim, sırma, ipek iplik kullanılarak oluşturulmaktadır.¹⁹ Daire ve oval kesilmiş deri üzerine çerçeve olarak kare, üçgen, baklava şeklinde küçük motifler yerleştirildiği gibi köşe süslemelerinde rumi ve çiçek dalları kullanılmaktadır (Fotoğraf 7). Genellikle deri üzerine “Allah” ve “Muhammed”, “Allah Celle Celâluh”, “Muhammed Aleyhisselam” yazılmaktadır (Fotoğraf 8-9-10).

¹⁹ Emine Odabaşı ve Melda Özdemir, “Deri Yüzey Süslemede Kullanılan Dival İş Tekniği ile Yapılmış Bazı Deri Ürünler”, *Vocational Education*, 13 (3) (2018), s. 40.

Fotoğraf 7: Mevlevi Türbe Camisi kapı perde işlemleri (Küçükkurt Arşivi, Afyonkarahisar, 2022).

Fotoğraf 8: Ulu Cami kapı perdesinde oğlak derisine basılmış “Allah Celle Celâluh” ve “Muhammed Aleyhisselam” yazısı (Küçükkurt Arşivi, Afyonkarahisar, 2022).

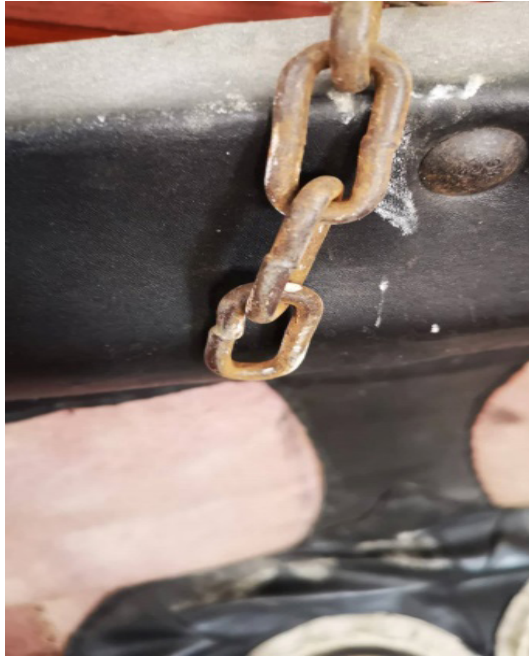

Fotoğraf 9: Mevlevi Türbe Camisi kapı perde işlemleri (Küçükkurt Arşivi, Afyonkarahisar, 2022).

Fotoğraf 10: Mevlevi Türbe Camisi kapı perde işlemeleri (Küçükkurt Arşivi, Afyonkarahisar, 2022).

Süslemeleri tamamlanan perdenin yerine asılabilmesi için metal askılıkları takılmaktadır (Fotoğraf 11). Perdeler bazı günlerde rulo yapılarak kapının üstünde muhafaza edilmektedir. Bu nedenle perdenin rulo yapılabilmesi için kayışları dikilmektedir (Fotoğraf 12-13). Kayışlar deriden yapıldığı gibi örgü kayışlarda tercih edilmektedir. Perdelerin alt kısmına saraçlamayı yapan ustanın adı ya da yaptıran kişinin, kurumun adı tercihe göre yazılmaktadır (Fotoğraf 14).

Fotoğraf 11: Metal askı (Küçükkurt Arşivi, Afyonkarahisar, 2022).

Fotoğraf 12: Rulo yapılmış perde (Küçükkurt Arşivi, Afyonkarahisar-Emirdağ, 2022).

Fotoğraf 13: Deri kuşak (Küçükkurt Arşivi, Afyonkarahisar, 2022).

Fotoğraf 14: Perdenin ucuna “Emirdağ Belediyesi” yazılmıştır (Küçükkurt Arşivi, Afyonkarahisar-Emirdağ, 2022).

3.2. Afyonkarahisar Geleneksel Tepme Keçe Tekniği İle Üretilmiş Kapı Perde Örnekleri

1. örnek; Mevlevi Türbe Camisi’nde bulunmaktadır (Fotoğraf 15-16). Afyonkarahisar Mevlevi Mahallesi’nde bulunan 14. yy’ın ilk çeyreğinde yapıldığı tahmin edilen Mevlevi Türbe Camisi 1902 yılında

yanmış 1905 yılında yeniden inşa edilmiştir.²⁰ Caminin kapı perdesini keçe ustası Ahmet Yaşar Kocataş 2009 yılında yapmıştır. Perde Karaman kuzu yününden, 192 cm x 300 cm ebadında ve 2 cm kalınlığında, iki parça olarak üretilmiştir. Perdenin çevresinde ve ortasında keçi derisi kullanılmıştır. Deri işlerini Mustafa Ayakkabıcı yapmıştır.²¹ Perdenin üst orta kısmına deri üzerine süslemeler yapılmış dival işiyle “Allah” ve “Muhammed” yazılmıştır (Fotoğraf 17). Perdenin alt ve üst deri çerçevesinin içinden çam ağacından yapılmış kütükler geçirilmiştir. Ortasına yerleştirilen çam kütüklerinin merkezine iki adet yarım ay şeklinde kesilmiş parçalar yerleştirilmiştir. Perdede güvelerin verdiği zarar sonucu yer yer delikler oluşmuştur.

Fotoğraf 15: Mevlevi Türbe Camisi kapı perdesi (Yalçinkaya Arşivi, Afyonkarahisar, 2009).

Fotoğraf 16: Mevlevi Türbe Camisi kapı perdesi (Küçükkurt Arşivi, Afyonkarahisar, 2019).

20 Ahmet Topbaş, Mevlüt Üyümez ve Fevzi Kaya, *Tarihi ve Günümüz Afyonkarahisar Camileri*, Afyonkarahisar: Alimoğlu Grup Kültür Yayınları, 2007, s. 158.

21 Ahmet Yaşar Kocataş, sözlü görüşme, 2022.

Fotoğraf 17: Mevlevi Türbe Camisi kapı perde ayrıntısı (Küçükkurt Arşivi, Afyonkarahisar, 2019).

2. örnek; Kurra Camisi'nde kullanılmış keçe kapı perdesidir. Afyonkarahisar Umurbey Mahallesi'nde Keçeciler Sokağı ve Yeni Cadde'nin kesiştiği noktada bulunan 1637 yılından önce yapıldığı tahmin edilen Kurra Camisi'nin bakımından keçeciler sorumlu olup eskiden keçeci esnafının toplantı yeri olarak kullanılmıştır.²² Caminin kapı perde ihtiyacını keçe ustaları karşılamaktadır. Caminin 2009 yılında kullanılan ana giriş kapı perdesini keçe ustası Ahmet Yaşar Kocataş yapmıştır (Fotoğraf 18). Perde yerli yünden, 195 cm x 232 cm ebadında ve 2 cm kalınlığında tek parça üretilmiştir. Perdenin çevresinde ve ortasında keçi derisi kullanılmıştır. Deri işlerini Mustafa Ayakkabıcı yapmıştır.²³ Perdenin alt ve üstünde "Genevir gölü", ortasında "Kafesli ben" motifi kullanılmıştır. "Genevir gölü" motiflerinin yarısını "Perde" motifi çevrelemektedir. Perdenin orta şeridinde deri üzerine "Allah" ve "Muhammed" yazılmıştır. Perde, güvelerin verdiği zarar sonucunda kullanılamaz hale geldiği için kaldırılmıştır.

Fotoğraf 18: Kurra Camisi Keçe kapı perdesi (Yalçınkaya Arşivi, Afyonkarahisar, 2009).²⁴

²² Ahmet Topbaş, Mevlüt Üyümez ve Fevzi Kaya, *Tarihi ve Günümüz Afyonkarahisar Camileri*, Afyonkarahisar: Alimoğlu Grup Kültür Yayınları, 2007, s. 141.

²³ Ahmet Yaşar Kocataş, sözlü görüşme, 2022.

²⁴ Remziye Gülenay Yalçınkaya, *Keçeye Ter Düştü, Halk Plastik Sanatlarından Keçecilik ve Afyonkarahisar'da Yansıması*, Uşak: Elik Yayınları, 2009, s. 37.

3. örnek; yine Kurra Camisi'nde kullanılmıştır. Kurra Camisi'nin 2016 yılından 2021 yılına kadar kullanılan ana giriş kapı perdesini keçe ustası İsmail Erkuş yapmıştır. Perde Karaman kuzu yününden, 200 cm x 235 cm ebadında ve 2 cm kalınlığında, tek parça üretilmiştir (Fotoğraf 19). Perdenin çevresinde ve ortasında dana derisi kullanılmıştır. Derinin dikim işlerini usta İsmail Erkuş yapmıştır. Perde, güvelerin verdiği zarar sonucunda kullanılamaz hale geldiği için kaldırılmıştır.²⁵

Fotoğraf 19: Kurra Camisi girişinde Usta İsmail Erkuş ve Usta Mehmet Erkuş (Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2018).

4. örnek; Kurra Cami'si kadınlar girişinde bulunmaktadır. Kapı perdesini keçe ustası İsmail Erkuş yapmıştır (Fotoğraf 20). Perde Karaman kuzu yününden, 120 cm x 220 cm ebadında ve 2 cm kalınlığında tek parça üretilmiştir. Perdenin çevresinde ve ortasında dana derisi kullanılmıştır. Perdenin altı, üstü ve ortasına çam ağacından yapılmış çubuklar geçirilmiştir. Derinin dikim işini usta İsmail Erkuş yapmıştır. Perdede herhangi bir süsleme unsuru kullanılmamıştır. Perde iyi durumdadır.

Fotoğraf 20: Kurra Camisi kadınlar girişi kapı perdesinin önü ve arkası (Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2022).

5. örnek; Ulu Cami keçe kapı perdesidir (Fotoğraf 21). Afyonkarahisar Cami Kebir Saroğlu Sokağı'nda bulunan Ulu Cami 1272 -1277 yılları arasında inşa edilmiştir²⁶ Caminin kapı perdesini keçe ustası İsmail Erkuş yapmıştır. Perde Karaman kuzu yününden, 210 cm x 225 cm ebadında ve 2 cm kalınlığında iki parça olarak üretilmiştir. Perdenin çevresinde ve ortasında dana derisi kullanılmıştır.

²⁵ İsmail Erkuş, sözlü görüşme, 2022.

²⁶ Ahmet Topbaş, Mevlüt Üyümez ve Fevzi Kaya, *Tarihi ve Günümüz Afyonkarahisar Camileri*, Afyonkarahisar: Alimoğlu Grup Kültür Yayınları, 2007, s. 194.

Deri işlerini de usta İsmail Erkuş yapmıştır²⁷ Perdeye oğlak derisine basılmış “Allah Celle Celâluh” ve “Muhammed Aleyhisselam” yazısı eklenmiştir (Fotoğraf 22). Perdenin alt ve üst deri çerçevesinin içinden çam ağacından yapılmış kütükler geçirilmiştir. Ortasına yerleştirilen çam kütüklerinin merkezine iki adet yarım ay şeklinde kesilmiş parçalar yerleştirilmiştir. Perdeye güveler zarar vermiştir. Bu nedenle 2016 yılında keçe kısımlar branda malzemesi ile kapatılmıştır (Fotoğraf 23-24).

Fotoğraf 21: Ulu Cami'nin kapı perdesi (Yalçınkaya Arşivi, Afyonkarahisar, 2011).²⁸

Fotoğraf 22: Ulu Cami kapı perdesinin oğlak derisine basılmış “Allah Celle Celâluh” ve “Muhammed Aleyhisselam” yazısı (Küçükkurt Arşivi, Afyonkarahisar, 2022).

Fotoğraf 23: Ulu Cami keçe kapı perdesinin branda kaplanmış hali (Küçükkurt Arşivi,

²⁷ İsmail Erkuş, sözlü görüşme, 2022.

²⁸ Remziye Gülenay Yalçınkaya, “Afyonkarahisar’da Keçecelik”, *Turkish Studies*, 6 (2011), s. 1934.

Afyonkarahisar, 2022).

Fotoğraf 24: Ulu Cami kapı perdesinin kaplama içinde kalan keçesi (Küçükkurt Arşivi, Afyonkarahisar, 2022).

6. ve 7. örnek; Afyonkarahisar'ın Emirdağ ilçe merkezinde bulunan Çarşı Camisi'nin güney kapısı ve kadınlar giriş kapısında bulunmaktadır (Fotoğraf 25-26). Perdeleri keçe ustası Ahmet Yaşar Kocataş yapmıştır. İki perde aynı özelliklere sahip olarak üretilmiştir. Perdeler Karaman kuzu yününden, 147cmx245cm ebadında 2cm kalınlığında tek parça olarak üretilmiştir. Perdenin çevresinde ve ortasında keçi derisi kullanılmıştır. Deri işlerini Mustafa Ayakkabıcı yapmıştır.²⁹ Perdelerin alt, üst ve orta deri çerçevelerinin içinden çam ağacından yapılmış kütükler geçirilmiştir. Kadınlar girişinde bulunan perdenin etek kısmına metal raptiyelerle "Emirdağ Belediyesi" yazılmıştır (Fotoğraf 14). Caminin güney kapısında bulunan keçe kapı perdesine güveler zarar vermiştir. Kadınlar giriş kapısında bulunan perde güney kapısındaki perdeye göre daha iyi durumdadır.

Fotoğraf 25: Emirdağ Çarşı Camisi güney kapısında bulunan kapı perdesi (Küçükkurt Arşivi, Afyonkarahisar-Emirdağ, 2022).

²⁹ Ahmet Yaşar Kocataş, sözlü görüşme, 2022.

Fotoğraf 26: Emirdağ Çarşı Camisi kadınlar bölümü girişinde bulunan kapı perdesi (Küçükkurt Arşivi, Afyonkarahisar-Emirdağ, 2022).

8. örnek; Afyonkarahisar-Şuhut ilçe merkezinde bulunan Ulu Cami'nin giriş kapı perdesidir ve Erkuş Kardeşler Keçe Kepenek Atölyesi'nde üretilmiştir (Fotoğraf 27). Perde Karaman kuzu yününden, 250cmx310cm ebadında ve 2cm kalınlığında, iki parça üretilmiştir. Perdenin çevresinde ve ortasında Konya'dan getirtilen dana derisi kullanılmıştır. Derinin dikim işlerini İsmail Erkuş usta yapmıştır.³⁰ Daire şeklinde kesilmiş dana derisi üzerine baskı tekniği ile "Allah" ve "Muhammed" yazılmış hazırlanan bu parça keçenin üzerine daha sonra dikilmiştir.

Fotoğraf 27: Şuhut Ulu Cami kapı perdesi (Erkuş Arşivi, Afyonkarahisar, 2015).

9. örnek; Eskişehir-Çifteler ilçesinde bulunmaktadır. Çifteler Camisi'nin giriş kapı perdesi Erkuş Kardeşler Keçe Kepenek Atölyesi'nde yerli yünden, 205cmx240cm ebadında ve 2cm kalınlığında, iki parça olarak üretilmiştir (Fotoğraf 28). Perdenin çevresinde ve ortasında dana derisi kullanılmıştır. Derinin dikim işlerini İsmail Erkuş usta yapmıştır.³¹ Perdenin alt ve üstüne tek parça çam, orta kısmına iki parça çam kütüğü yerleştirilmiştir.

30 İsmail Erkuş, sözlü görüşme, 2022.

31 İsmail Erkuş, sözlü görüşme, 2022.

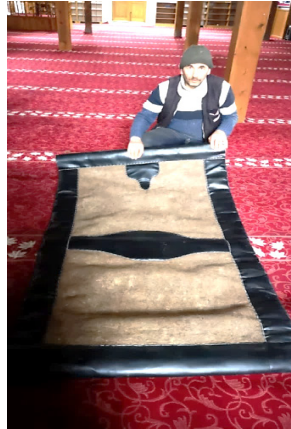

Fotoğraf 28: Afyonkarahisar Erkuş Keçe Atölyesi'nde Eskişehir Çifteler Camisi için üretilen kapı perdesi (Erkuş Arşivi, 2018).

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Afyonkarahisar atölyelerinde geleneksel tepme keçe tekniği ile üretilmiş cami kapı perdeleri kış aylarında hem soğuğu kesmek hem de cami girişini güzel göstermek için kullanılmıştır. Perdelerin keçe kısmının üretiminde dağlıç kuzu ve Karaman kuzu yünü kullanılmıştır. Keçe perdenin sağlamlaştırılması için çevresi ve ortası saraçlanmaktadır. Deri ustası perdelerde dana, öküz, inek, keçi derilerini kullanmıştır. Perdelerin üzerine motif uygulaması pek tercih edilmemiştir. Genellikle desen yerine “Allah”, “Muhammed” yazıları işleme ve baskı tekniğiyle yazılmıştır.

Günümüzde Afyonkarahisar'da keçe kapı perdesi üreten iki usta bulunmaktadır. Keçe ustası Ahmet Yaşar Kocataş ve Erkuş Keçe Kepenek Atölyesi ustası İsmail Erkuş perde üretimine devam etmektedir (Fotoğraf 29). Ahmet Yaşar Kocataş keçe perdeyi hazırlayarak saraçlanması için deri ustasına gönderirken, İsmail Erkuş perdelerin deri ile çevreleme işini atölyesine aldığı dikiş makinesiyle kendisi yapmaktadır. Araştırmada tespit edilen Mevlevi Türbe Cami, Kurra Cami, Emirdağ Çarşı Cami kapı perdeleri Kocataş usta tarafından, Ulu Cami, Kurra Cami, Şuhut Ulu Cami ve Eskişehir Çifteler Cami kapı perdeleri İsmail Erkuş usta tarafından yapılmıştır.

Fotoğraf 29: İsmail Erkuş Afyonkarahisar Kurra Camisi kadınlar bölümü kapısı için ürettiği keçe perde ile birlikte (Küçük Kurt Arşivi, Afyonkarahisar 2022).

Perdelerin keçeden üretilmiş olması nedeniyle bakımlarının yapılması gerekmektedir. Güve, toz, güneş ışığı, nem perdeler zarar vermektedir. Bu nedenlerle perdeler kısa zamanda deforme olmaktadır. Perdelerin bahar mevsimi ile kapıdan alınarak dürülüp saklanması esnasında ortam şartlarının uygun olması gerekmektedir. Sürekli nemli ve karanlık ortamlar güvelenme ve küflenmeye zemin hazırlamaktadır (Fotoğraf 30-31). Uzun süre kapıda asılı olan perdeler direk güneş ışığına ve toza maruz kalmaktadır (Fotoğraf 32). Perdelerin kontrollerinin yapılması, yıkanması, zararlılara karşı ilaçlanması, camilerde görevli bulunan yetkililerin perdeleri saklama şartları konusunda bilgilendirilmesi gerekmektedir.

Fotoğraf 30: Mevlevi Türbe Cami'si perde keçesinin güve delikleri (Küçükkurt Arşivi, Afyonkarahisar, 2022).

Fotoğraf 31: Ulu Cami kapı perdesinde bulunan güveler (Küçükkurt Arşivi, Afyonkarahisar, 2022).

Fotoğraf 32: Emirdağ Çarşısı Camisi güney kapı perdesinde toz, sökülme ve güve zararlısı (Küçükkurt Arşivi, Afyonkarahisar-Emirdağ, 2022).

Son zamanlarda perdelerin üretiminde keçe ve deri yerine ucuz ve üretim kolaylığı nedeniyle sentetik malzemelerin kullanıldığı görülmektedir. Yün ve deri ücretlerinde ki artış keçe perdelerin üretim maliyetlerinin artmasına neden olmaktadır. Keçe ve deri ustalarının malzeme temini konusunda desteklenmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Afyonkarahisar T. ve S. O. 10. Cumhuriyet Bayramı Münasebeti ile Çıkarılan Broşür*. Afyonkarahisar: Doğan Matbaası Yayını, 1993.
- Akkoyun, Turan. *Ömer Fevzi Atabek ve Afyon Vilayeti Tarihçesi Cilt 1*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, 1997.
- Akpınar, Yusuf. “(1748-1749 m. / 1161-1162 h.) Tarih ve 545 Numaralı Karahisar-ı Sahip (Afyonkarahisar) Şerhiye Sicili”. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 2015.
- Başar, Ergenekon, Cavidan. *Tepme Keçelerin Tarihi Gelişimi Renk Desen Teknik ve Kullanım Özellikleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999.
- Ercilasun, Ahmet Bican ve Akkoyunlu, Ziyat. *Kâşgarlı Mahmud Dîvânı Lugâti't Türk*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015.
- Kargı, Kadir. *Afyonkarahisar Merkez Kazası Nüfus Defteri (1838-1839)*. Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Belediyesi Yayınları, 2018.
- Kırzioğlu, Görgünay, Neriman. *Altaylar'dan Tunaboyu'na Türk Dünyası'nda Ortak Motifler*. Ankara: Türksoy Yayınları, 1995.
- Küçükkurt, Ülkü ve Oyman, Naile, Rengin. *Afyonkarahisar'da Keçe Üretimi ve Keçe Atölyeleri*. Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Belediyesi Yayınları, 2019.
- Küçükkurt, Ülkü. “Afyonkarahisar’ın Saraçlı Halı Heybeleri”, *Uluslararası Ankara Bilimsel Araştırmalar Kongresi*, 04-06 Ekim, Ankara, (2019): 591-600.
- Odabaşı, Emine ve Melda Özdemir. “Deri Yüzey Süslemede Kullanılan Dival İşi Tekniği ile Yapılmış Bazı Deri Ürünler. *Vocational Education*, 13 (3) (2018): 32-51.
- Odabaşı, Emine. “Deri Üzerine Yapılan Nakış Tekniklerinin İncelenmesi ve Endüstriyel Nakış Uygulamaları”. Sanatta Yeterlik Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, 2020.
- Özpınar, Hasan. *Tarih Boyunca Seyyahların Gözünden Afyonkarahisar*. Afyonkarahisar: Afyonkarahisar İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2019.
- Sarıyüce, Leyla. “587 No’lu Afyonkarahisar Şerhiye Sicili’nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi”. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, 2009.
- Seyirci, Musa ve Ahmet Topbaş. “Edebiyatımızda Keçe,” *Halk Kültürü* (1984): 113-121.
- Seyirci, Musa ve Ahmet Topbaş. “Anadolu’da Keçecilik.” *Erdem*. 30. Sayı 30 (1999): 577-597.
- Topbaş, Ahmet. “Afyonkarahisar Yemeniciliği”, 2. *Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 3-4 Mayıs 1991, Afyon Belediyesi Yayınları, s.13-25.
- Topbaş, Ahmet, Mevlüt Üyümez ve Fevzi Kaya. *Tarihi ve Günümüz Afyonkarahisar Camileri*. Afyonkarahisar: Alimoğlu Grup Kültür Yayınları, 2007.
- Tozun, Hatice ve Nadide Çınar. “Kültürel Miras Bağlamında Derilerin Fiziksel Özellikleri ve Ham Derinin İşlenmesi”, *Sanat Tarihi Dergisi*, 29/2, Ekim/October (2020): 371-397.
- Yalçınkaya, Remziye Gülenay. *Keçeye Ter Düştü, Halk Plastik Sanatlarından Keçecilik ve Afyonkarahisar’da Yansıması*. Uşak: Elik Yayınları, 2009.
- Yalçınkaya, Remziye Gülenay. “Afyonkarahisar’da Keçecilik”, *Turkish Studies*. 6 (2011): 1931-1939.
- Kaynak Kişiler**
- Erkuş, İsmail, *Erkuş Kardeşler Keçe Kepenek Atölyesi*, Afyonkarahisar, 2022.
- Kocataş, Ahmet, Yaşar, *Kocataş Keçecilik*, Afyonkarahisar, 2022.